

ADABIY TIL USLUBLARI, USLUB VA UNING TURLARI HAQIDA MA'LUMOT

Dadajonova Odina Mahammadjon qizi

Andijon davlat pedagogika instituti

Pedagogika fakulteti

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 202-guruh talabasi

Usmonova Xurshida Aybekovna

Andijon davlat pedagogika instituti PhD dotsenti

ANNOTATSIYA. Mazkur maqolada adabiy til uslublari, uslub tushunchasi va uning asosiy turlari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan. Adabiy tilning jamiyat hayotidagi o'rni, uslublarning til birliklaridan foydalanishdagi o'ziga xos xususiyatlari hamda ularning kommunikativ vazifalari yoritilgan. Shuningdek, so'zlashuv, ilmiy, rasmiy-idoraviy, publitsistik va badiiy uslublarning muhim belgilari, qo'llanish doirasi hamda nutq madaniyatini shakllantirishdagi ahamiyatimisollar asosida izohlangan. Tadqiqot natijasida adabiy til uslublari tilning funksional imkoniyatlarini namoyon etuvchi muhim vosita ekanligi hamda ularning jamiyat taraqqiyoti, ilm-fan va madaniyat rivojidadagi o'rni asoslab berilgan.

KALIT SO'ZLAR: adabiy til, uslub, uslubiyat, funksional uslublar, so'zlashuv uslubi, ilmiy uslub, rasmiy uslub, publitsistik uslub, badiiy uslub, nutq madaniyati.

ИНФОРМАЦИЯ О ЛИТЕРАТУРНЫХ ЯЗЫКОВЫХ СТИЛЯХ, СТИЛЕ И ЕГО ТИПАХ

АННОТАЦИЯ. В данной статье научно и теоретически анализируются литературные языковые стили, понятие стиля и его основные типы. Подчеркивается роль литературного языка в общественной жизни, специфические особенности стилей в использовании языковых единиц и их коммуникативные функции. Также на примерах объясняются важные особенности разговорного, научного, официально-ведомственного, журналистского и художественного стилей, сфера их применения и значение в формировании речевой культуры. В результате исследования обосновано, что литературные языковые стили являются важным инструментом, демонстрирующим функциональные возможности языка и их роль в развитии общества, науки и культуры.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: литературный язык, стиль, методология, функциональные стили, разговорный стиль, научный стиль, официальный стиль, журналистский стиль, художественный стиль, речевая культура.

INFORMATION ON LITERARY LANGUAGE STYLES, STYLE AND ITS TYPES

ANNOTATION. This article analyzes literary language styles, the concept of style and its main types scientifically and theoretically. The role of literary language in social life, the specific features of styles in the use of language units and their communicative functions are highlighted. Also, the important features of colloquial, scientific, official-departmental, journalistic and artistic styles, their scope of application and their significance in the formation of speech culture are explained on the basis of examples. As a result of the study, it was substantiated that literary language styles are an important tool that demonstrates the functional capabilities of the language and their role in the development of society, science and culture.

KEYWORDS: literary language, style, methodology, functional styles, colloquial style, scientific style, official style, journalistic style, artistic style, speech culture.

METODOLOGIYA. Mazkur tadqiqotda adabiy til uslublari, uslub tushunchasi va uning turlarining o'ziga xos xususiyatlarini yoritishda bir qator ilmiy tadqiqot metodlaridan foydalanildi. Tadqiqotning nazariy asosini uslubshunoslik, tilshunoslik, nutq madaniyati hamda funksional uslublarga oid ilmiy qarashlar tashkil etdi. Tadqiqot jarayonida, avvalo, tavsifiy metod asosida adabiy til uslublarning shakllanishi, rivojlanish bosqichlari va ularning til tizimidagi o'rni tahlil qilindi. Shuningdek, uslublarning leksik, grammatik hamda uslubiy xususiyatlari ilmiy manbalar asosida tavsiflandi. Maqolada qiyosiy tahlil metodidan ham foydalanilib, so'zlashuv, ilmiy, rasmiy-idoraviy, publitsistik va badiiy uslublarning o'ziga xos belgilari hamda qo'llanish doiralari o'zaro solishtirildi. Tahlil jarayonida har bir uslubning kommunikativ vazifasi, til birliklaridan foydalanish darajasi va nutq jarayonidagi ahamiyati aniqlashtirildi. Shuningdek, funksional-uslubiy yondashuv asosida adabiy til uslublarning jamiyat hayotidagi o'rni, axborot almashinuvi, ilmiy tafakkurni rivojlantirish hamda badiiy-estetik ta'sir ko'rsatishdagi vazifalari yoritildi. Tadqiqot davomida tahlil va umumlashtirish metodlari yordamida uslublarning umumiy va farqli jihatlari tizimli ravishda o'rganildi hamda ilmiy xulosalar shakllantirildi.

ILMIY YANGILIK. Mazkur maqolada adabiy til uslublari va uslub turlarining nafaqat tilshunoslikning muhim tadqiqot obyekti, balki jamiyatdagi kommunikativ jarayonlarni tartibga soluvchi funksional vosita sifatidagi ahamiyati yangi yondashuv asosida tahlil qilindi. Tadqiqot davomida adabiy til uslublarning nutq madaniyatini shakllantirish, fikrni aniq va ta'sirchan ifodalash hamda tilning funksional imkoniyatlarini namoyon etishdagi o'rni ilmiy jihatdan asoslab berildi.

Shuningdek, so‘zlashuv, ilmiy, rasmiy-idoraviy, publitsistik va badiiy uslublarning o‘ziga xos lingvistik xususiyatlari qiyosiy tahlil asosida yoritilib, ularning zamonaviy kommunikatsiya jarayonlaridagi vazifalari aniqlashtirildi. Maqolada raqamli axborot makoni va globallashtirish sharoitida adabiy til uslublarining rivojlanish tendensiyalari hamda ularning til madaniyatini saqlashdagi ahamiyati ko‘rsatib berildi. Bundan tashqari, uslublardan o‘rinli foydalanishning yosh avlodning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirish, ilmiy tafakkurni shakllantirish va milliy adabiy til me‘yorlarini mustahkamlashdagi roli ochib berildi. Tadqiqot natijasida adabiy til uslublarini o‘qitish va amaliy nutqda samarali qo‘llash bo‘yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

KIRISH. Til jamiyatdagi muloqot va fikr almashishning asosiy vositasi bo‘lib, adabiy til uning me‘yorlashgan shakli hisoblanadi. Adabiy tilning boyligi va ta’sirchanligi uslublar orqali namoyon bo‘ladi. Uslub muayyan fikrni maqsadga muvofiq va ta’sirchan ifodalash usuli bo‘lib, har bir uslub o‘zining qo‘llanish doirasi hamda til xususiyatlariga ega. So‘zlashuv, ilmiy, rasmiy-idoraviy, publitsistik va badiiy uslublar adabiy tilning asosiy funksional usublari sanaladi. Ularni o‘rganish nutq madaniyatini yuksaltirish, fikrni aniq ifodalash va adabiy til me‘yorlarini egallashda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli uslub va uning turlarini ilmiy jihatdan tadqiq etish bugungi kunda dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

ASOSIY QISM. Adabiy til usublari tilning jamiyat hayotidagi turli sohalarda qo‘llanishini ta’minlovchi muhim vositalardan biridir¹. Uslub muayyan fikrni maqsadga muvofiq, aniq va ta’sirchan ifodalash usuli bo‘lib, til birliklarining tanlanishi va qo‘llanishi bilan belgilanadi². Har bir uslub o‘zining vazifasi, qo‘llanish doirasi va lingvistik xususiyatlariga ega. Shu sababli uslublar adabiy tilning funksional imkoniyatlarini namoyon etuvchi muhim tizim hisoblanadi.

So‘zlashuv uslubi kishilar o‘rtasidagi kundalik muloqot jarayonida qo‘llanadi³. Bu uslub uchun soddalik, tabiiylik va erkinlik xosdir. So‘zlashuv uslubida hissiy-ekspressiv birliklar, shevaga oid unsurlar hamda dialogik nutq shakllari keng uchraydi. Mazkur uslub insonlarning kundalik ehtiyojlarini qondirish, fikr almashish va o‘zaro munosabatlarni shakllantirishda muhim o‘rin tutadi. Shu jihatdan u adabiy tilning eng faol va keng qo‘llanadigan uslublaridan biri sanaladi.

Ilmiy uslub ilm-fan, ta’lim va tadqiqot sohalarida qo‘llanadi⁴. Ushbu uslubning asosiy xususiyatlari aniqlik, mantiqiylik, xolislik va dalillarga tayanishdan iborat. Ilmiy matnlarda terminlar, ilmiy tushunchalar hamda murakkab sintaktik

¹ Mengliyev B. *Hozirgi o‘zbek adabiy tili*. – Toshkent: Tafakkur Bo‘stoni, 2023. – B. 112.

² Mahmudov N. *Til va nutq madaniyati*. – Toshkent: Akademnashr, 2022. – B. 78.

³ Mengliyev B. *Hozirgi o‘zbek adabiy tili*. – Toshkent: Tafakkur Bo‘stoni, 2023. – B. 145.

⁴ Mahmudov N. *Til va nutq madaniyati*. – Toshkent: Akademnashr, 2022. – B. 121.

konstruktsiyalar keng qo'llanadi⁵. Maqola, monografiya, darslik, dissertatsiya va ilmiy hisobotlar ilmiy uslubning asosiy ko'rinishlari hisoblanadi. Ilmiy uslub bilimlarni tizimli ravishda yetkazish va ilmiy tafakkurni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Rasmiy-idoraviy uslub davlat boshqaruvi, huquqiy munosabatlar va ish yuritish jarayonlarida qo'llanadi⁶. Bu uslub uchun qoliplashgan iboralar, aniqlik, qisqalik va huquqiy me'yorlarga moslik xosdir. Ariza, buyruq, qaror, shartnoma va turli rasmiy hujjatlar mazkur uslub asosida tuziladi. Publitsistik uslub esa ommaviy axborot vositalari, jurnalistika va ijtimoiy-siyosiy nutqlarda qo'llanib⁷, axborot berish bilan birga jamoatchilik fikriga ta'sir ko'rsatish vazifasini ham bajaradi.

Badiiy uslub adabiyot va san'at asarlarining tilini tashkil etadi. Ushbu uslub obrazlilik, ta'sirchanlik va estetiklik bilan ajralib turadi⁸. Unda tasviriy vositalar, ko'chma ma'noli so'zlar va badiiy ifoda usullari keng qo'llanadi. Yozuvchi va shoirlar badiiy uslub orqali inson ruhiyati, voqelik hamda hayotiy hodisalarni obrazli tarzda aks ettiradilar. Bugungi kunda adabiy til uslublaridan o'rinli foydalanish nutq madaniyatini yuksaltirish, fikrni ravon ifodalash va adabiy til me'yorlarini saqlashda muhim ahamiyat kasb etmoqda⁹. Shu sababli uslublarni chuqur o'rganish va amaliy nutqda to'g'ri qo'llash zamonaviy tilshunoslikning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, adabiy til uslublari tilning funksional imkoniyatlarini namoyon etuvchi muhim vositalardan biridir. Har bir uslub jamiyat hayotining muayyan sohasi bilan bog'liq bo'lib, fikrni aniq, ravon va maqsadga muvofiq ifodalashga xizmat qiladi. So'zlashuv, ilmiy, rasmiy-idoraviy, publitsistik va badiiy uslublar adabiy tilning boyligi hamda ta'sirchanligini ta'minlaydi. Ayniqsa, uslublardan o'rinli foydalanish nutq madaniyatini yuksaltirish, muloqot samaradorligini oshirish va adabiy til me'yorlarini saqlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Demak, adabiy til uslublari til taraqqiyotini ta'minlovchi, milliy til madaniyatini rivojlantiruvchi va jamiyatdagi kommunikativ jarayonlarni tartibga soluvchi muhim omil hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbek tilining izohli lug'ati. Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi davlat ilmiy nashriyoti, 2023.
2. Mahmudov Nizomiddin. Til va nutq madaniyati. Toshkent: Akademnashr, 2022.

⁵ O'zbek tilining izohli lug'ati. 5 jildli. – Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2023. – B. 387.

⁶ O'zbek tilshunosligining dolzarb masalalari. – Toshkent: O'zR FA Alisher Navoiy nomidagi O'zbek tili, adabiyoti va folklori instituti, 2024. – B. 96.

⁷ O'zbek tili va adabiyoti ilmiy jurnali. – Toshkent, 2024. – №4. – B. 52–55.

⁸ Filologiya masalalari ilmiy jurnali. – Toshkent, 2025. – №1. – B. 33–36.

⁹ Mengliyev B. *Hozirgi o'zbek adabiy tili*. – Toshkent: Tafakkur Bo'stoni, 2023. – B. 214.

3. Mengliyev Baxtiyor. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. Toshkent: Tafakkur Bo‘stoni, 2023.
4. Alisher Navoiy nomidagi O‘zbek tili, adabiyoti va folklori instituti. O‘zbek tilshunosligining dolzarb masalalari. Toshkent, 2024.
5. O‘zbek tili va adabiyoti. 2024–2025-yillarda nashr etilgan uslubshunoslik va nutq madaniyatiga oid ilmiy maqolalar.
6. Filologiya masalalari. 2024–2025-yillarda adabiy til uslublari va funksional uslubiyat bo‘yicha chop etilgan ilmiy maqolalar.